

ОСНОВНІ ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ГЕРБАРНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ

Н. Шиян

*Інститут ботаніки ім. М. Г. Холодного НАН України
вул. Терещенківська, 2, Київ 01001, Україна
e-mail: herbarium_kw@ukr.net*

Гербарії визнано важливим ресурсом для науки та збереження біорізноманіття. Тому на сьогодні всебічне дослідження гербарних фондів окремих країн є актуальним. Перші Гербарії в Україні з'явилися разом із травниками, завезеними з Європи в середині XVII ст. З того часу і дотепер в Україні йде процес створення та розвитку гербарних колекцій у наукових установах, університетах, музеях, ботанічних садах, заповідниках тощо. Станом на 2017 р. в Україні функціонує 78 Гербаріїв. Їхній загальний фонд становить близько 4 800 000 зразків, які документують фіто- і мікорізноманіття України та світу за останні 300 років. У роботі вперше розглянуто питання періодизації становлення й розвитку гербарного фонду України. Автором виділено п'ять ключових етапів формування вітчизняного гербарного фонду: перший – «Дофондовий» (середина XVII ст. – 1783), другий – «Імперський» (1783–1918), третій – «Затишшя» (1918–1921), четвертий – «Радянський» (1921–1991), п'ятий – «Вітчизняний» (1991–2017). Для кожного етапу зазначено причини виникнення, основні характеристики і хронологічні межі.

Ключові слова: гербарний фонд, становлення, розвиток, періодизація, Україна

Гербарні колекції разом з бібліотечними фондом і науково-технічним забезпеченням, яке включає матеріально-технічну базу установ та їхній кваліфікований персонал, визначені основними базовими елементами виконання програм дій *The Convention on Biological Diversity* (<https://www.cbd.int/>) та *The Global Plants Initiative* (GPI) (<https://www.kew.org/science/projects/global-plants-initiative-gpi>). На Гербарії¹ як установи, що є надійними джерелами первинних ботанічних даних, покладено функцію надання достовірної інформації та забезпечення проведення сучасних фундаментальних флористико-таксономічних, біогеографічних, екологічних, соціологічних та інших досліджень біорізноманіття. Загальна сукупність матеріалів усіх Гербаріїв, незалежно від відомств, до яких входять установи, що володіють такими колекціями, становить вітчизняний гербарний фонд. На теперішній час його формують матеріали 78 функціонуючих Гербаріїв, які підпорядковані академічним і навчальним закладам, музеям, заповідникам тощо. Їхні зібрання документують флористичні й таксономічні дослідження на теренах України та світу, починаючи з XVIII ст. Визнаючи роль Гербаріїв для виконання міжнародних програм у галузі збереження довкілля, наша держава надала восьми із них статус Національного надбання та включила їх до переліку наукових пріоритетів для фундаментальних досліджень із найважливіших проблем розвитку науково-технічного та соціально-економічного потенціалу України в межах концепції сталого розвитку суспільства і держави. Оскільки історія формування гербарного фонду України залишається мало дослідженою, нами проведено узагальнення інформації щодо українських Гербаріїв, причин їх створення і формування колекцій. Зауважимо, що історію формування гербарного фонду України ми розглядаємо в контексті становлення вітчизняної науки і техніки, які упродовж останніх трьох століть інтенсивно

¹ Тут і далі слово «Гербарій» у значенні установи написано з великої літери

вбирала в себе досягнення Західної цивілізації, розвиваючи та вдосконалюючи їх крізь призму української культури. У цій статті ми виклали наші узагальнення щодо періодизації історії становлення гербарного фонду України.

Матеріали та методи

Робота виконана на базі Інституту ботаніки імені М.Г. Холодного НАН України. В її основу покладено власні оригінальні дані вивчення гербарних фондів українських (CHER, CSAU, CWU, KW, KWHA, LNAU, LW, LWS, LWKS, MSUD, PHEO, PWU, SOF, UM, UU, YALT, ін.) та зарубіжних (CAI, IRK, IRKU, KRA, KRAM, LE, MA, WA) Гербаріїв упродовж 1998–2017 рр., а також літературні, аналітичні, статистичні, архівні та службові матеріали, відомості відкритих міжнародних онлайн-ресурсів, серед яких *Index Herbariorum* (IH, <http://sweetgum.nybg.org/science/ih/>). Під час досліджень застосовувався комплекс методів гербарної справи (контактні, дистанційні, камеральні), статистичної обробки, класифікації, а також історично-науковий та проблемно-хронологічний. Акроніми Гербаріїв подані за IH та зведенням «Гербарії України...» [3].

Результати і їхнє обговорення

Будь-яка наукова традиція рано чи пізно проникає до кола знань певної спільноти, наприклад, такої, що сформувалась у межах окремої держави. З гербаризацією, яка з'явилась у Європі принаймні в XVI ст., на українських землях, ймовірно, вперше ознайомилися у другій половині XVII ст. з появою тут травників. Можна припустити, що монастирські писці, які, крім іншого, переписували медичні трактати, першими вдалися до гербаризації місцевої флори для ілюстрації текстів. Прикладом цього є "*Tractatus de Morhis et Herbarium*" із зібрання Відділу рукописних стародруків та рідкісних книг імені Федора Максименка Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка. За наявності монтованих рослин і оригінальних філіграней паперу вірогідно, що цей травник створено у Львові, можливо, писцями Львівського єзуїтського колегіуму, якому в минулому належав цей твір, не раніше середини XVII ст., а не у XV ст., як вказано в бібліотечній анотації [9]. Через це зразки рослин, представлені в "*Tractatus...*", є, ймовірно, найдавнішими відомими на тепер гербаріями з території України. З плином часу гербаризація стала неодмінною складовою роботи дослідників-природознавців, які першими збирали приватні колекції. Ці зібрання, подаровані або куплені, ставали фундаментом Гербаріїв новостворених університетів і ліцеїв. Тож перший, «Дофондовий» етап накопичення гербарних матеріалів на теренах України, характеризується функціонуванням гербарних зразків у складі різних медичних травників і приватних гербарних зібрань. Його хронологічні рамки ми визначаємо від середини XVII ст. до створення першого українського Гербарію (1783).

Оскільки особливості історичного розвитку України як держави призвели до відставання у впровадженні наукових досягнень європейської цивілізації в галузі природничих наук майже на 200 років [6], то не дивно, що перші Гербарії саме як установи з'явилися тут у другій половині XVIII ст., а не у XVI – XVII ст., як в інших західних країнах. До XIX ст. рівень наукових знань на переважній частині українських історичних земель визначався виключно станом викладання загальноосвітніх дисциплін у нечисленних навчальних закладах і кваліфікацією їхніх викладачів [6]. Крім того, приналежність українських територій у XVIII – XX ст. принаймні до двох потужних імперій із різними культурними традиціями та рівнем економічного розвитку, призвела до неоднакових темпів впровадження тут наукових досягнень у науково-освітньому середовищі. На Заході України, який довгий час належав Австро-Угорській Імперії, цей процес відбувався швидше, ніж на Сході,

у Центрі та на Півдні країни, які до початку ХХ ст. перебували у складі Російської Імперії. Австро-Угорська Імперія за часів Франца-Йосифа II – одна з найбільш економічно розвинутих країн Європи, мала багатонаціональну структуру і строкату культуру. Тому з метою посилення централізації влади і германізації приєднаних земель (серед них Галичини та Буковини) уряд значну увагу приділяє освіті. Так у 1784 р. починає функціонувати Львівський університет, який постав на основі закритої у 1773 р. Єзуїтської Академії. Для викладання на медичному факультеті хімії та ботаніки з м. Іннсбрука у 1783 р. запрошено професора С.Б. Шіверека, який, серед іншого, привіз до Львова власну гербарну колекцію. Саме ця подарована збірка зразків поклала початок теперішньому Гербарію Львівського національного університету імені Івана Франка (LW) [3, 7, 9]. Ще одна університетська гербарна колекція, заснована за Австро-Угорщини, бере свій початок від 1876 р. як зібрання Ботанічного кабінету Чернівецького університету імені Франца-Йосифа. Це були матеріали аматорів О. Petrino, А. Mustatza й австрійського ботаніка F. Herbich, які дотепер зберігаються в Гербарії Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича (CHER) [3, 9]. Водночас на українських землях, які входили до складу Російської Імперії, до початку ХІХ ст. відбулося значне скорочення навчальних закладів усіх рівнів через наростання боротьби царського уряду з українством. Центром академічних знань Імперії стала Петербурзька академія наук, тому всі матеріали, серед них і гербарії, зібрані в ході спеціально організованих географічних експедицій 1768–1775 та 1793–1794 рр., що проходили територією України, були переважно передані до м. Санкт-Петербурга (наприклад, гербарій П.С. Палласа з Криму). Поява Гербаріїв у Лівобережній, Центральній та Південній Україні стала можливою лише після освітніх реформ Олександра І, які, подібно австрійським, були спрямовані на централізацію та русифікацію “околиць Імперії”. З цією метою свого часу були засновані Харківський (1804) та Київський (1834) університети, Рішельєвський (1817) та Ніжинський (1820) ліцеї. Так, Гербарій Харківського імператорського університету (нині СВУ), започаткований 1825 р. В. Черняєвим, бере свій початок від приватного зібрання Ф. Делявіна (600 зразків) [1, 3, 8]. Рішельєвський ліцей у м. Одесі – “прабатько” відкритого у 1865 р. Імператорського Новоросійського університету, мав власний Гербарій, для створення якого у 1833 р. придбано особисту колекцію зразків О. Нордмана. Саме від цього зібрання бере початок Гербарій Одеського національного університету імені І.І. Мечнікова (MSUD) [3, 5]. Основу Гербарію Імператорського Університету Св. Володимира (м. Київ) становили колекції, перевезені сюди по ліквідації низки навчальних закладів на приєднаних Російською Імперією після польсько-російської війни 1830–1831 рр. західних землях (наприклад, гербарії Кременецького ліцею (Україна) та Віленського університету (м. Вільнюс, Литва)). Так з Вільнюса до Києва потрапив гербарій ХVІІІ ст. французького ботаніка Ж.-Е. Жілібера (близько 8 тис. зразків), а з Кременця – колекція В.Г. Бессера (близько 60 тис. зразків), до якої у 1841 р. додався особистий гербарій А. Анджейовського (близько 10 тис. зразків), що до того перебував у Ніжинському ліцеї вищих наук [3, 7, 13, 15].

У другій половині ХІХ ст. зростає інтерес до музеїв, які мають природничі колекції. У розвитку Гербаріїв важливу роль відіграють меценати, які передають свої зібрання для експонування. Так, у Львові в 1870 р. відкрито “Muzeum im. Dzieduszyckich”, заснований на приватному зібранні графа В. Дідушицького. Його власна гербарна колекція, започаткована у 1832 р., містила разом зі зборами самого В. Дідушицького придбані та подаровані зразки В. Влюккі, А. Rehmann, F. Schur, E. Wołoszczak та інших дослідників. Це зібрання поклало початок Гербарію Державного природознавчого музею НАН України у Львові (LWS) [3]. Інша приватна природнича збірка мецената і культурно-громадського

діяча Е. Францова, стала основою міського природничо-історичного музею м. Миколаєва (1899). Від його збірки рослин (700 зразків) бере свій початок Гербарій Миколаївського обласного краєзнавчого музею (МКМ) [3]. Так само від приватних колекцій ведуть свої фонди Гербарій Інституту біології південних морів ім. О.О. Ковалевського (SIBS, 1891), Гербарій Полтавського краєзнавчого музею (PW, 1891), Гербарій Херсонського краєзнавчого музею (КНЕМ, 1897), Гербарій Житомирського обласного краєзнавчого музею (ЗНМ, 1910), Гербарій Луганського Національного Аграрного університету (LNAU, 1911) [3]. Створення ботанічних садів сприяло появі при них гербарних зібрань. Першим із них став Гербарій Нікітського ботанічного саду (YALT, 1812), започаткований як колекція його директора Х. Стевена. Оскільки у 1860 р. цю збірку (близько 70 тис. зразків) передано до Гельсінфорського (нині Хельсінського) університету (Фінляндія), то повторно Гербарій YALT відновив своє функціонування в 1914 р. [3, 7]. Розвиток і створення гербарних колекцій обірвала Перша світова війна (1914–1918), яка підпорядкувала фінансові та людські ресурси військовим потребам і унеможливила збір гербарного матеріалу на значній території України. Тож другий етап формування вітчизняного гербарного фонду охопив час з 1783 по 1918 рр. Умовно його можна назвати “Імперським”, оскільки створення колекцій пов’язано з відкриттям освітньо-культурних закладів, що мали нести ідеологію тих держав, до яких вони належали. При цьому відбувається інтенсивне накопичення зразків, якісна складова якого відображає рівень флористичних і систематичних досліджень, які проводились у цій частині Європи, а також наукові інтереси окремих дослідників.

Закінчення Першої світової війни мало певні наслідки – переділ європейських кордонів, розпад імперій, зміна державного устрою низки країн тощо. Завершення воєнно-політичних процесів на теренах Центрально-Східної Європи призвело до утворення Української Народної Республіки, уряд якої активно взявся до розвою новоствореної держави (УНР). Однією з важливих подій за часів УНР, яка відбилася на становленні вітчизняного гербарного фонду, стало створення національної Академії наук (1918), Статутом якої (§ 7) передбачалося заснування академічного Гербарію [4]. Але в умовах військової загрози, політичної та економічної нестабільності наміри 1918 р. були реалізовані лише по закінченні українсько-радянської війни у 1921 р. [11]. Тож упродовж 1918–1921 рр. наявні Гербарії функціонували нестабільно, їхні фонди майже не збільшувались, а часом і зменшувались, територіально вони тимчасово потрапляли в підпорядкування різним державам (УНР, Польщі, Румунії, Угорщині, Чехословаччині). У той же час окремі науковці та природознавці у міру можливостей накопичували особисті гербарні зібрання. За весь цей час лише у 1918 р. започатковано дві колекції при щойно відкритих університетах – Таврійському (нині SIMF) та Катеринославському (Дніпропетровському) (нині DSU) [3]. Тож третій етап формування гербарного фонду України (1918–1921), хоча в соціальному плані був бурхливим, стосовно колекцій став часом «затишшя», коли більшість наявних гербарних зібрань фактично були у законсервованому стані або функціонували нестабільно, нові Гербарії створювалися вкрай рідко, а накопичення зразків йшло виключно у приватних збірках.

Встановлення радянської влади на більшій частині України з подальшим об’єднанням українських історичних земель у підпорядкованій республіці у складі Радянського Союзу призвело до активізації формування гербарних колекцій з освітньою та науковою метою. Рушієм цього стало розгортання «комуністичного будівництва», спрямоване на зміцнення зовнішніх і внутрішніх позицій Радянського Союзу, що було неможливим без розвитку в країні науки, освіти й культури. Так, у 1921 р. започатковано Ботанічний музей і гербарій при УАН, від якого в подальшому утворилися нинішні Національний науково-природни-

чий музей НАН України та Національний гербарій України (KW) – Гербарій Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України. Одночасно створено умови для відновлення роботи наявних колекцій (CWU, KHEM, MSUD, ін.) і поповнення їхніх фондів. У процесі реформування, перепрофілювання та закриття низки навчальних закладів та установ старого зразка відбувається активна міграція гербарних матеріалів (наприклад, у 1930-х роках до KW передано гербарії з колишнього Музею товарознавства Київського комерційного інституту й історичні колекції Гербарію CWU з м. Харкова) [3, 12, 14]. Упродовж 1920–1941 рр. започатковано 10 нових Гербаріїв при вищих навчальних закладах (MELIT, NZHU), музеях (KHM, LUM), заповідниках (CNR). До вересня 1941 р. українські гербарні колекції нагромадили значні для того часу фонди, які давали можливість проводити масштабні дослідження з флористики, систематики, біогеографії тощо. Так, Гербарій KW на початок війни мав близько 200 тис. одиниць зберігання [10]. Його зібрання стали основою для підготовки О. Фоміним та іншими науковцями перших двох томів “Флори УРСР” (т. 1, 1936 та 1938 (перше та друге видання); т. 2, 1940), Д. Зеровим “Торфових мохів України” (1928), “Визначника сфагнових мохів України” (1935), Я. Роллом “Визначника прісноводних водоростей Української РСР” (1938) тощо.

Друга світова війна внесла свої поправки у функціонування колекцій і поповнення їхніх фондів упродовж 1941–1944 рр. Хоча переважна більшість наявних на той час українських Гербаріїв припинила активне функціонування, деякі з них не працювали лише в час активних бойових дій. Так, за німецької окупаційної влади KW забезпечував продовження робіт з підготовки видання “Флора України”, кишенькових визначників рослин, зведення з лікарських рослин окупованої території, а фонди MSUD використовувались у навчальному процесі та для підготовки наукових робіт, зокрема, дисертацій [3, 5, 10]. За роки окупації український гербарний фонд зазнав непоправних втрат. Наприклад, KW через вивезення матеріалів до Німеччини втратив близько 50–60 тис. зразків, а MSUD через евакуацію та вивезення частини фондів до Румунії – до 7 тис. зразків [3, 5, 10].

Повоєнне відновлення, яке котилося по СРСР у усіх галузях економіки і народного господарства, не оминуло і Гербарії, які почали активно відновлювати й поповнювати свої фонди завдяки розгортанню масштабних флористико-таксономічних, сільськогосподарських, медичних досліджень [2]. За п’ять перших повоєнних років (1945–1950) започатковано з десяток нових колекцій, які активно включились у науково-освітній процес (наприклад, ASCN, BCK, LBE, KWHA та ін.). У подальшому нові Гербарії в Україні створювалися значно повільніше (з 1950 р. по 1991 р. таких було 15). Як свідчать фонди більшості Гербаріїв, значні обсяги матеріалів надійшли до них у 1945–1970 рр., що в першу чергу пов’язано з підготовкою фундаментальних зведень “Флора УРСР”, “Флора СРСР”, “Флора мохів Української РСР”, “Флора грибів України” тощо, низки визначників та монографій [2]. Між 1980 і 1990 рр. спостерігається спад надходжень. З 1945 по 1991 рр., завдяки поступовому покращенню матеріально-технічної бази та кадрового забезпечення колекцій, їхні фонди, крім наукового опрацювання, зазнають технічного переоформлення матеріалів і їхньої комплектації, ведеться інвентаризація та каталогізація зібрань тощо. Повнолюється обмін із Гербаріями зарубіжних країн. Зникає суттєва різниця між практикою ведення вітчизняних і закордонних колекцій. Ще однією рисою цього часу є повне зникнення приватних гербаріїв, а наявні авторські колекції функціонують у державних установах при відповідних Гербаріях, згодом вливаючись у їхні зібрання. Тож “радянський” етап формування гербарного фонду України, який тривав з 1920 по 1991 рр., характеризується стрімким зростанням кількості гербарних колекцій, інтенсивним поповненням і значними обсягами нових надходжень зразків із різних систематичних груп та фітогеографічних

зон, відновленням міжгербарного обміну, зникненням приватних колекцій, покращенням матеріально-технічного й кадрового забезпечення, що веде до певної уніфікації гербарного менеджменту між вітчизняними і закордонними Гербаріями.

Доба незалежності України стала для Гербаріїв досить строкатим періодом функціонування. Це обумовлено як політико-економічними процесами та військовими діями, які відбувалися і відбуваються в Україні, так і вимогами, які ставлять перед Гербаріями сучасні наука й суспільство. Так, упродовж 1991–2017 рр., незважаючи на появу нових Гербаріїв (за цей час їх додалось 11: LWKS, SOF, UM та інші), кількість надходжень до фондів провідних колекцій значно скоротилася. Міжгербарний обмін фактично припинився. Відзначається погіршення матеріально-технічної бази та зменшення кількості кваліфікованих працівників. Водночас створюються електронні бази даних зразків та їхніх сканованих і фотографованих зображень (KW, LW, LWKS та інші), участь колекцій (CWU, CHER, KW, LW, MSUD та інші); у міжнародних проєктах дає змогу отримати сучасне гербарне обладнання (комп'ютери, гербарні сканери, принтери штрих-кодів тощо) та створити онлайн-доступ до частини українських гербарних фондів через міжнародні ресурси JSTOR, Virtual Herbarium тощо. Відбувається інтенсифікація наукового опрацювання гербарних фондів, у результаті чого видано численні монографії та статті, а також створено колекції типів (KW), популяційних вибірок (LWKS) тощо. Військові та політичні події останніх років на Сході й у Криму спричинили появу проблеми так званих “Гербаріїв окупованих територій” (DNZ, LNAU, SIMF, YALT, ін.). Загалом нинішній, “Вітчизняний” етап формування гербарного фонду України (1991–2017) характеризується повільним зростанням новонаходжень, концентрацією зборів з України в середині країни, виокремленням гербаріїв національного та регіонального значення, впровадженням сучасних методів роботи в колекціях, переходом на дистанційне обслуговування запитів і появою онлайн-доступу до найбільш цінних фондових матеріалів.

Отже, за час від середини XVII ст. дотепер на території України створено 78 діючих Гербаріїв, які мають фонд приблизно 4 800 000 одиниць зберігання і документують вивчення біорізноманіття в нашій країні та світі за останні 300 років. Зважаючи на особливості процесу становлення України як держави та загальносвітові закономірності історії науки і техніки, ми виділили п'ять основних етапів розвитку вітчизняного гербарного фонду: “Дофондовий” (середина XVII ст. – 1783), “Імперський” (1783–1918), “Затишишя” (1918–1921), “Радянський” (1921–1991), “Вітчизняний” (1991–2017), кожен із яких має неповторні особливості та причини появи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Арнольди В. М. Список гербариев Императорского Харьковского университета // Работы Ботан. ин-та Харьков. ун-та. 1915. Т. 2(16). С. 1–20.
2. Барбарич А. І. Гербарна справа на Україні // Укр. ботан. журн. 1970. Т. 27. С. 665–667.
3. Гербарії України. Index Herbariorum Ucrainicum / ред. Н. Шиян. К.: Альтерпрес, 2011. 442 с.
4. Збірник праць комісії для вироблення законопроекту про заснування Української Академії наук у Києві. К.: Друк. Укр. наук. т-ва, 1919. IV + 88 + XXXIV с.
5. Коваленко С. Г., Васильєва Т. В., Швець Г. А. 145 років існування кафедри ботаніки ОНУ // Вісник ОНУ. 2010. Т. 15. С. 117–124.
6. Павленко Ю. В., Руда С. П., Хорошева С. А. та ін. Природознавство в Україні до початку XX ст. в історичному, культурному та освітньому контексті. К.: Академперіодика, 2001. 420 с.

7. Тасенкевич Л. О., Мамчур З. І., Хміль Т. С. та ін. Іменні колекції XIX–XX ст. у Гербарії Львівського національного університету імені Івана Франка // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. біол. 2014. Т. 65. С. 112–120.
8. Чопик В. І., М'якушко Т. Я., Соломаха Т. Д. Гербарій. Історія, створення та функціонування. К.: Фітосоціоцентр, 1999. 130 с.
9. Шиян Н. М. Гербарії на українських землях до епохи світових воєн // XXIII Всеукраїнська наукова конференція молодих істориків науки, техніки і освіти та спеціалістів, присвячена 100-річчю Національної академії наук України (Київ, 2018). К., 2018. С. 205–209.
10. Шиян Н. М. Гербарій Інституту ботаніки НАН України за часів німецької окупації (1941–1943): стан, функціонування та втрати // XXII Всеукраїнська наукова конференція молодих істориків науки, техніки і освіти та спеціалістів за темою «Шляхи відродження науки України» (Київ, 2017). К., 2017. С. 190–193.
11. Шиян Н. М. Гербарій Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України в цифрах і документах (1921–1931 рр.) // Укр. ботан. журн. 2011. Т. 68. С. 280–289.
12. Шиян Н. М., Дудка І. О., Кондратюк С. Я. та ін. Національному гербарію України – 90 років // Укр. ботан. журн. 2012. Т. 69. С. 77–87.
13. Шиян Н. М., Завьялова Л. В., Оптасюк О. М. Гербарий Жана Эммануила Жилибера. К.: Альтерпресс, 2013. 492 с.
14. Шиян Н. М., Карпюк Т. С. Колекція О. Л. Кльотного «Флора Японії» з фондів Національного гербарію України (KW) // Чорномор. ботан. журн. 2017. Т. 13. С. 184–194.
15. Шиян Н. М., Лисенко Г. М. Гербарна колекція Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя // Укр. ботан. журн. 2009. Т. 66. С. 416–426.

MAIN MILESTONES OF FORMATION OF THE HERBARIA OF UKRAINE

N. Shiyan

*M.G. Kholodny Institute of Botany, NAS of Ukraine
2, Tereshchenkivska St., Kyiv 01004, Ukraine
e-mail: herbarium_kw@ukr.net*

Herbaria are recognized as important resources for biodiversity science and conservation. Therefore, a comprehensive study of the herbaria of individual countries is relevant today. The first herbarium specimens in Ukraine appeared along with handwritten medical treatises that were imported from Europe in the middle of the 17th century. Since then and until now, in Ukraine the process of creation of herbarium collections in scientific institutions, universities, museums, botanical gardens and reserves has been under way. As of 2017, there are 78 active Herbaria in Ukraine that collectively contain estimated 4,800,000 specimens that document the Ukrainian and world's diversity of plants and fungi for the past 300 years. Periodization of the genesis and development of the Ukrainian herbaria is considered for the first time in the present article. Five main stages of periodization of the genesis and development of the Herbaria of Ukraine are recognized: the first “*Pre-fund*” stage (mid of 17th century – 1783), the second “*Imperial*” stage (1783 – 1918), the third “*Calm*” stage (1918 – 1921), the fourth “*Soviet*” stage (1921 – 1991), and the fifth “*National*” stage (1991 – 2017). For each stage, the reasons for its occurrence, the main characteristics and the chronological limits are indicated.

Keywords: herbaria, genesis, development, periodization, Ukraine